

Vuk'uzenzele

Produced by: Government Communication & Information System (GCIS)

English/Sesotho

Loetse 2019 Kgatiso 1

Bead worker embraces her heritage

Page 9

Basic Education gives matriculants a second chance

Page 12

JOBS INSIDE:

Black Mambas strike poachers

THE WOMEN-LED BLACK MAMBA

Anti-Poaching Unit is a poacher's worst nightmare as they relentlessly patrol fences, look for snares and remain alert to any threats to the wild animals they are dedicated to protecting.

The Black Mamba Anti-Poaching Unit is the first majority female anti-poaching unit in South Africa.

It was established in 2013 by conservationist and field ecologist Craig Spencer, Managing Director of Transfrontier Africa NPC, to protect the Olifants West Region of Balule Nature Reserve.

They are part of the Department of Environment, Forestry and Fisheries (DEEF)

• Cont. on page 2

ALSO AVAILABLE ON:

@VukuzenzeleNews

Vuk'uzenzele

CONTACT US

Website: www.gcis.gov.za
www.vukuzenzele.gov.za

Email: vukuzenzele@gcis.gov.za
Tel: (+27) 12 473 0353

Tshedimosetso House:

1035 cnr Frances Baard and Festival streets Hatfield, Pretoria, 0083

FREE COPY NOT FOR SALE

Temoho ya mofetshe wa molomo wa popelo nako e sa le teng e baballa bophelo

HO TLOHA QALONG YA DILEMO TSA BONA TSE 20, basadi ba lokela ho hlwediswa kgafetsa sesading e le ho hlokomela haeba mofetshe wa molomo wa popelo o lemohuwa pele ho ka ba boima ho o phekola. Ona ke molaetsa o lebiswang basading nakong ya Kgwedi ya Lwetse ya Tlhokomediso ya Mofetshe wa Molomo wa Popelo.

Silusapho Nyanda

Basadi ba lokela ho hlwediswa sesading kgafetsa ditelining tsa bona tsa lehae, e mong wa ba ileng ba tshwarwa ke mofetshe wa molomo wa polelo o dumela jwalo.

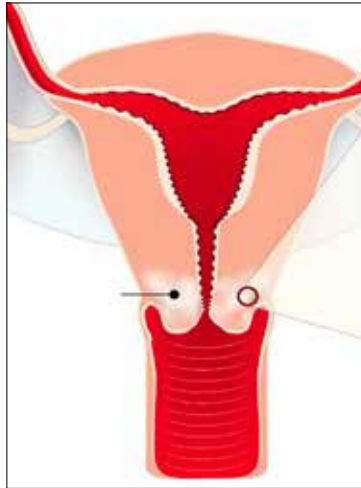
Zibulani Dlamini* (45) o ile a re haeba a ne a na le tsebo e ngatanyana ka mofetshe wa molomo wa popelo a ka be a ile a etswa diteko esale kapele.

"Ha o na le mahlaba kgafetsa ho bokatlase ba disanthao, o lokela ho etswa diteko. Matshwao a mang ke ho dutla madi nakong ya ho etsa thobalano, kapa kamora ho etsa thobalano, ho dutla lero nakong e sa balweng, ho ba le dinako tsa sesadi tse sa tlwaelehang esita le mahlaba a

maholo a dinako tsa sesadi," o ile a rialo a hlokomedisa hore ho basadi ba bang ha ho na matshwao ho hang, e leng lebaka le etsang hore ho be bohlokwa ho etsa tlhwediso kgafetsa.

Ho ya ka Mokgatlo wa Afrika Borwa wa Bohloko ba Mofetshe (Cansa) mofetshe wa molomo wa popelo o etsahala diseleng tsa karolo e ka tlase ya boteng e hokahanang le setho sa sesadi. "Ke mofuta wa bobedi o tlwaelehileng haholo wa mofetshe ho basadi ba Afrika Borwa mme o bakwa haholoholo ke *human papilloma virus*, e leng kokwanahloko e tlwaelehileng e atiswang ke ho amana ka letlalo, mekedikedi ya mmele le thobalano," Cansa e boletse jwalo websaeteng ya bona.

Ho ya ka Cansa, ho lemohuwa ho potlakileng ha mofetshe wa

molomo wa popelo ho ntlafatsa menyetla ya phekolole e atlehileng mme ho ka thibela ho ka fetoha ka disele dife kapa dife tsa disele esale pele hore di tshwaetswe ke mofetshe.

Dlamini o ile a lemohuwa ka Mmesa 2018 kamora hore a etele tleliniki ya habo ka lebaka la mahlaba ho bokatlase ba

NA O NE O TSEBA?

- Ho hlwediswa bakeng sa mofetshe wa molomo wa popelo ke mahala mme ho ka etswa sebakeng sefe kapa sefe sa tlhokomelo ya bophelo bo botle jwaloka tleliniki kapa setsha sa setjhaba sa bophelo bo botle.
- Bakudi ba mofetshe wa molomo wa popelo le basadi ba batlang dintlha tse ngatanyana mabapi le bolwetse bona ba ka ikopanya le Mokgatlo wa Afrika Borwa wa Bohloko ba Mofetshe ho: 0800 22 66 22.

disanthao esita le mokokotlo.

O ile a re tlhwediso ya hae ya mofetshe e ile ya fihla kamora kgwedi mme a fetisetswa sepetlele sa habo sa lehae, mme sona sa mo fetisetsa sepetlele sa Nelson Mandela Academic

Hospital mane Mthatha moo a ileng a tsebiswa hore o tshwerwe ke mofetshe wa molomo wa popelo.

"Dingaka di mpoletse hore ka lebaka la sekgahla sa mofetshe o ntshwereng ho molemo haholo ho ntsha popelo e le ho thibela hore o nne o tsewe pele."

Dlamini o ile a re ho lokela ho be le letsholo ho ruta basadi haholwanyane mabapi le mofetshe wa molomo wa popelo, kamoo o amang basadi esita le moo ba ka fumanang phekolole teng.

Dlamini o ile a qetella ka hore: "Basadi ba nahanang hore ho na le ntho e sa lokang ba lokela ho batla thuso ya bongaka ka potlako." **V**

*Zibulani Dlamini ha se lebitso la hae la nnete.

ooo

NHI: Re haufi le ho fihla tshebeletsong e akaretsang bohle ya bophelo bo botle

Molawana o e leng sebaka o letetswe wa Inshoreense ya Naha ya Bophelo bo Botle (NHI) o ile wa phatlalatswa semmuso ke Palamente – ho bulela setjhaba monyetla wa ho ba le seabo le ho ikakgela ka setotswana.

Ho phatlalatswa ha Molawana ona ho atametsa Afrika Borwa ho sephetho sa yona sa ho sebedisa NHI.

Molawana ona o ile wa saanelwa ke Letona la Bophelo bo Botle, e leng Ngaka Zweli Mkhize, mme o ile wa ananelwa ke Kabinete ka Phupu.

Ka tshebediso ya NHI, mmuso o batla ho phethahatsa tshwanelo ya ona ya molao wa motheo e le ho fana ka tlhokomelo ya bophelo bo botle e akaretsang bohle ya boleng bo phahameng jwalokaha e lebeletse ho Karolo ya 27 ya Molaotso le Diphetho tse Tshwarellang tsa Ntshetsopele tsa Ditjhaba tse Kopaneng.

NHI e reretswe ho etsa bonnete ba hore baahi ba Afrika Borwa, baahi

ba nako tsohle, baphaphathehi, batshwaruwa, baahi ba dinaha tse ding ba leng ka naheng ya rona esita le bana bohle ba tla fumana tlhokomelo ya motheo ya bophelo bo botle.

Ditsi tsa tlhokomelo ya motheo ya bophelo bo botle jwaloka ditelining kapa dingaka tsa tshebeletso ya bophelo bo botle ka kakaretso e tla ba bona ba pele ba ka bona o tla fihlella tlhokomelo ena ya bophelo bo botle.

Phumantsho ya ditshebeletso tsa bophelo bo botle e tla ba mahala dibakeng tsa tlhokomelo ya bophelo bo botle.

Letona Mkhize o ile a re: "E se le nako e telele tshebetso ya rona ya tlhokomelo ya bophelo bo botle e etswa ka tsela e sa tshwarelleng le ka tsela e senang molemo. Tshebeletso ya setjhaba ya tlhokomelo ya bophelo bo botle e nka karolo e kgolo ya mathata a malwetse mona naheng ena, e leng ho hlokomela 84% ya setjhaba sa heso ha ka lehlakoreng le leng e na le mehlodi e fokolang ho feta ya tshebeletso ya poraefete

ya bophelo bo botle e sebeletsang 16% feela ya setjhaba".

NHI e batla ho latela mehlala ya dinaha tse kang Borithane le Japane tseo le tsona di sebedisitseng ntho e tshwanang le hona.

NHI e sebetsa jwang?

Ka ho sebedisa NHI, mokudi o tla ngodiswa e le mosebedisi. Basebedisi ba tla tshwanela ho ikopanya le disebediswa tsa motheo tsa tlhokomelo ya bophelo bo botle jwaloka tleliniki kapa ngaka ya tshebeletso ya bophelo bo botle ka kakaretso e leng bona ba pele ba tla tlameha ho etelwa hore o fumane tlhokomelo ya bophelo bo botle.

Ha o se o le mo bona, ngaka ya tlhokomelo ya bophelo bo botle e tla etsa qeto ya boemo ba tlhokomelo e tshwanelehang bakeng sa mokudi bakeng sa kalafo e tswelang pele.

Bakudi ba tla alashwa mahala empa haeba mokudi a ikopanya le setsebi sa tsa bophelo bo botle ka boyena ka ho otloloha, ba tla lahlehelwa ke kalafo ya mahala mme ba lefelle tshebeletso.

Ho etsahalang eng ka ditshebetso tsa dithuso tsa bongaka?

Tlase molao ona, ditshebetso tse na tsa thuso ya bongaka di tla fela butlebutle ho fihlela tsona jwaloka

mehlodi e meholo ya tlhokomelo ya bophelo bo botle – qetellong di se di sa fumanehe ho hang.

Ditshebetso tsa thuso ya bongaka di tla fana feela ka se bitswang ka hore ke ditshebetso tsa thuso tsa tlatsetso. Dithuso tse na tsa tlatsetso di tla fana ka ditshebetso tse sa kenyeletswang lenaneng la NHI jwaloka ditshebetso tsa bongaka tsa dintlafatsi, ha re tea ka mehlala.

Mkhize o ile a re: "Baahi bohle ba Afrika Borwa ba tla fola molemo wa tlhokomelo ya boleng bo phahameng ya bophelo bo botle ka ntle ho mokgokagwale wa ditshenyehelo ho tswa mokotleng wa hao".

– **V Sanews.gov.za**

NA O NE O TSEBA?

- NHI e lebeletse ho batla ditshenyehelo tse ka bang R256 biliyone.
- NHI e tla sebediswa ka botlalo ka selemo sa 2026.